

Minnetale Magnus Aarbakke

Det Norske Vitenskaps-Akademi 15. januar 2026

Frederik Zimmer

Magnus Aarbakke ble født 14. oktober 1934 på Årbakka på Tysnes i Sunnhordland, og han døde 11. juni 2025 i Asker.

Magnus var odelsgutt. Familien forteller at faren tidlig fant ut at Magnus' evner og interesser gikk i andre retninger. Han flyttet derfor tidlig hjemmefra for å gå på skole og studerte så ved Det juridiske fakultet i Oslo, der han ble cand. jur. i 1961. Han var en kort tid vitenskapelig assistent ved Institutt for sjørett, men ble i 1962 universitetsstipendiat i skatterett.

Her må jeg skyte inn en faghistorisk bemerkning. Med ett unntak hadde professorene og andre ansatte ved fakultetet ikke syslet med skatterett. Unntaket var Aschehoug, som i 1898 publiserte en avhandling på 100 sider om inntektsbegrepet i de dagjeldende skattelovene av 1882.¹ Men han skrev ikke mer om skatterett, og det gjorde altså heller ikke hans kolleger.²

Fakultet var tidlig på 1960-tallet blitt tildelt et professorat i skatterett; jeg tror det var professor Torstein Eckhoff som hadde tatt initiativet til det. Men det var ingen med professorkompetanse i faget, og i første omgang det ble derfor utlyst to stipendiatstillinger i skatterett, og Magnus fikk altså den ene.

I 1967 disputerte Magnus for den juridiske doktorgrad på avhandlingen *Virksomhetsbegrepet i norsk skatterett*. «Virksomhet» er det samme som næring, og det er derfor uten videre klart at avhandlingen gjaldt et sentralt skatterettslig tema. Dette var den første doktoravhandlingen i skatterett i Norge.³ Avhandlingen viste hans usedvanlige evner til presis begrepsanalyse og til å finne logisk struktur i et mangfoldig, komplisert og dynamisk rettsstoff, egenskaper som skulle vise seg å bli karakteristisk for hans forfatterskap.

¹ T.H. Aschehoug: Afkastning og indtægt. Statsøkonomisk tidsskrift 1898 s. 209-309. Aschehougs interessefelt endret seg i disse årene fra statsrett til samfunnsøkonomi, og det er fristende å tolke hans interesse for skatterett som et utslag av dette. Hovedsynspunkter i hans avhandling fant senere veien inn i hans Socialøkonomik, annet bind (1905) s. 170-198.

² Det spinkle forfatterskap i tiden mellom Aschehoug og Aarbakke var det praktikere som sto for. Se særlig (advokat) Per Rygh: Om Begreberne Formue og Indtægt efter skattelovene av 1911 med tillægslove, Kra 1923. For en omtale av boken, se Frederik Zimmer: Ryghs Formue og Indtægt – et hundreårsminne, i Skatterett 2023 s. 125–129. Magnus Aarbakke uttalte seg også rosende om denne boken (jf. Skatt på inntekt, 3. utgave del 1, 1973, s 26: «Klassikeren blant de systematiske fremstillingene er ... Rygh: Indtægt og Formue som fremdeles er stimulerende lesning»).

³ Avhandlingen ble aldri trykket, sannsynligvis fordi forfatteren ville gjøre bearbeidelser som det aldri ble tid til. Den finnes i et begrenset stensilert opplag i den formen den ble fremlagt til bedømmelse. Avhandlingen ble så vidt jeg vet ikke anmeldt noe sted i samtiden. Men se Leif Mutén: Professor Aarbakke om begreppet næringsverksamhet, i Tidsskrift for rettsvitenskap 2002 s. 93-108. Professor Leif Múten (den gang professor i Uppsala) var opponent under disputasen, og artikkelen er et tilbakeblikk på avhandlingen og disputasen, over 30 år senere, samt diskusjon av noen av de spørsmålene som avhandlingen tok opp. Han skriver bl.a. om avhandlingen at forfatteren presterer «en kraftfull analys av hur praxis utvecklats, en ofte spennande läsning. ...: Det är förbluffande hur många grundläggande skatterättsliga frågor som författaren hinner beröra. En läsare som vet at avhandlingen skrivits på så kort tid och av hva som närmast var en nybörjare i ämnet kan inte annat förundras över det inträngande sätt på vilket författaren redan i detta arbete behandlar sitt material.» Det har ikke vært mulig å få tak i bedømmelsen av doktoravhandlingen.

I 1968 ble Magnus professor i skatterett ved Det juridiske fakultet i Oslo, også det som den første i landet.⁴ Han gjorde en stor innsats for faget og for fakultetet i de neste drøyt 20 årene. I 1988 mottok han Fridtjof Nansens belønning for fremragende forskning, og senere ble han æresdoktor i Uppsala (1996) og i Bergen (2000).

Magnus forlot universitetet i 1990 for å bli advokat. Etter fire år som advokat ble han i 1994 dommer i Høyesterett, et embete han hadde til han gikk av med pensjon i 2002. Mange var forbauset over at Magnus forlot universitetet for å bli advokat, men fant det helt på sin plass at han endte opp i Høyesterett.

Skatterett var altså Magnus' hoveddisiplin som professor. Det er ingen overdrivelse å si at han grunnla skatteretten som akademisk fag i Norge. Ved Magnus' forfatterskap ble fagets grunnbegreper og grunnstruktur gjort til gjenstand for inngående rettsvitenskapelig behandling, først i doktoravhandlingen, og så i flere utgaver av boken *Skatt på inntekt*⁵ og i artikler. Senere publiserte han en grunnleggende rettslig analyse av formuesskatten.⁶

Den skarpe analysen og den knappe og presise skriveform som ble hans varemerke, preget også disse fremstillingene. Selv om *Skatt på inntekt* var skrevet først og fremst som lærebok, har den fungert som en inspirerende grunnbok i faget som sterkt har påvirket senere generasjoner av både skatterettsforskere og -praktikere; som lærebok ble nok opplevd som krevende av mange. Magnus Aarbakkes betydning for utviklingen av skatterett som akademisk disiplin i Norge kan vanskelig overvurderes. Vi som har fulgt etter ham, har kunnet bygge videre på det fundamentet han skapte.

De fleste skatterettsprofessorer – meg selv inkludert – har mer enn nok med skatteretten. Ikke så med Magnus. Han utviklet etter hvert et stort forfatterskap i selskapsrett. Viktig i denne sammenheng er en bok om ansvarlige selskaper, etter hvert i samarbeid med sønnen Asle, og han var medforfatter i den store kommentarutgaven til aksjelovene.⁷ Jeg tror det er riktig å si at han etter hvert ble mer og mer interessert i selskapsrett – kanskje litt på bekostning av skatteretten.

Ved siden av sin forskning gjorde Magnus en stor innsats i utvikling av regelverk i form av deltakelse i offentlige utredningsutvalg, oftest som leder. Særlig må fremheves utredningen som lå ting grunn for den store skattereformen av 1991.⁸ Forslagene fra denne såkalte Aarbakke-gruppen ble i det store og hele vedtatt i et bredt skatteforlik, og preger i atskillig grad tenkning og regler den dag i dag. Dette gjelder ikke minst synspunktet om brede skattefundamenter, lave skattesatser og innføringen av den såkalte nordiske tosatsmodell i inntektsskatten, dvs. et system med relativ lav og proporsjonal skattesats på kapitalinntekter, men progressive skattesatser på arbeidsinntekter. Innenfor selskapsretten er det særlig grunn til å nevne hans arbeid med utredningen som lå til grunn for selskapsloven av 1985. Denne loven har regler om den selskapsrettslige regulering av ansvarlige selskaper, kommandittselskaper og indre selskaper, gamle selskapsformer som tidligere ikke var

⁴ Han konkurrerte med Axel Hærem om stillingen. Hærem ble like etter en av de første professorene i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Det har ikke vært mulig å få tak i bedømmelsen for professoratet.

⁵ Første utgave i 1968, fjerde utgave 1990.

⁶ Magnus Aarbakke: *Skatt på formue*, 1. utgave 1983, 4. utgave ved Arthur J. Brudvik 2009.

⁷ Magnus Aarbakke og Asle Aarbakke: *Ansvarlige selskaper og indre selskaper*, 7. utgave 2010. Magnus Aarbakke mfl.: *Aksjeloven og allmennaksjeloven. Lovkommentar*, 4. utgave 2017.

⁸ NOU 1989: 14 Bedrifts- og kapitalbeskatningen – en skisse til reform.

lovregulert.⁹ Senere ledet han en utredning om ny aksjelov, som etter ytterligere utredning ledet frem til de gjeldende aksjelover fra 1997.¹⁰

Magnus Aarbakkes faglige virksomhet strakte seg også ut over skatte- og selskapsretten. Han begynte sitt vitenskapelig forfatterskap med et par artikler om metodespørsmål.¹¹ En artikkel fra 1966 om harmonisering av rettskilder foregrep på sett og vis den modellen som Torstein Eckhoff utviklet nærmere i sin Rettskildelære på 1970-tallet og som frem til ganske nylig har vært dominerende.¹² Carsten Smith skriver om denne artikkelen:

«Denne avhandling var vesentlig, man kan kanskje bruke enda større ord, ved at den setter søkelyset på verdipremissene og deres betydning for rettsavgjørelser.»

Og han omtaler den som «en rettsteoretisk innsats med lys over rettspraksis.»¹³

Magnus gjorde også en betydelig innsats innenfor andre fag, særlig arbeidsrett og immaterialrett, selv om det ikke resulterte i vitenskapelige publikasjoner. Han var leder av Arbeidsrettsrådet i årene 1984 til 1996; dette var et rådgivningsorgan for Kommunal- og arbeidsdepartementet i spørsmål som gjaldt arbeidstvistforhold, og det fremmet også lovforslag. Han var også varamedlem for fagdommerne i Arbeidsretten fra 1996 til 2011. Systemet er slik at varamedlemmene deltar ofte, og jeg har fått opplyst at han deltok i 69 saker over disse årene. Dette var formodentlig det siste offentlig vervet Magnus hadde. Han var medlem av det som den gang het Patentstyrets 2. avdeling og som var klageorgan over Patentstyrets avgjørelser (senere avløst Klagenemnda for industrielle rettigheter) i en årrekke frem mot århundreskiftet.

Magnus Aarbakkes analytiske evner og presise stil ga seg også uttrykk i andre gjøremål enn det vitenskapelige forfatterskap, ikke minst i hans vota i Høyesterett. Carsten Smith – kollega både på fakultetet og i Høyesterett – sier om dette, med formuleringer som dekkende også for hans vitenskapelige forfatterskap:

«Hans form er skarpt tilskåret. Fremstillingen er tett, med stor presisjonsgrad, der unødvendige ord er skåret bort, om de noensinne har vært satt på papiret.»¹⁴

Og han tilføyer at Magnus' innlegg i Høyesteretts rådslagninger (dvs. dommernes muntlige konferanse etter avslutning av ankeforhandlingene) hadde den samme karakter.

Selv husker jeg særlig en skattesak fra 1999 der Magnus kom i mindretall.¹⁵ Hans begrunnelse for dissensen var så overbevisende at jeg i en kommentar til dommen skrev at det var vanskelig å forstå hvordan de tre dommerne i flertallet kunne være uenig.¹⁶

⁹ NOU 1980: 19, lov 21. juni 1985 nr. 13 om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper (Selskapsloven).

¹⁰ NOU 1992: 29, lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (aksjeloven), og lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven)

¹¹ Magnus Aarbakke: Kutyemen som rettskilde, i Tidsskrift for rettsvitenskap 1965 s. 432–473, og Magnus Aarbakke: Harmonisering av rettskilder, i Tidsskrift for rettsvitenskap 1966 s. 499–518.

¹² Jf. Thomas Frøberg i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.): Juridisk metode og tenkemåte, 2019. s. 505.

¹³ Carsten Smith: Til Magnus Aarbakkes saga, i Tidsskrift for rettsvitenskap 2002 s. 5 på s. 6.

¹⁴ Carsten Smith op.cit. s. 12.

¹⁵ Rt. 1999 s. 1087.

¹⁶ Frederik Zimmer: Høyesterettsdommer i skattesaker 1999, i Skatterett 2000 s. 359.

Magnus Aarbakkes innsats for rettsvitenskapen var ikke begrenset til hans eget forfatterskap. Han bidro også i høy grad til andres vitenskapelige forfatterskap, og i to egenskaper: som veileder og som tidsskriftredaktør.

Magnus var en storartet veileder. Det var et privilegium å bli veiledet av ham; jeg var selv en av de første som nød godt av dette. Hans inngående og kritiske (i ordets egentlige forstand) lesing av utkast fulgt av gode råd om hvor veien kunne gå videre, har bidratt til at tallrike doktorgrads- og masterstudenter har kunnet fullføre med godt resultat. Han så potensial i en tekst og talent hos forfatteren, men sa også tydelig fra når noe ikke holdt mål. Han veiledet over et bredt spektrum av emner, langt ut over skatte- og selskapsretten.

I ikke mindre enn 28 år var Magnus redaktør av Tidsskrift for Rettsvitenskap.¹⁷ Bare grunnleggeren av tidsskriftet, Francis Hagerup, har vært redaktør i flere år. Magnus' medredaktører fremhever at han hadde «en sjelden egenskap – generalistens begavelse kombinerte med en omfattende nærlesing innenfor svært mangeartede disipliner.» Disse egenskapene

«har utløst avhandlinger og artikler som uten hans innsats og engasjement neppe ville ha blitt skrevet. Og hans blikk for mulighetene i et uferdig arbeid har vist veien for mange forfattere – særlig, men ikke bare, de minst erfarne.»¹⁸

Vi kjenner dette igjen fra hans rolle som veileder; det er langt på vei de samme egenskapene som går igjen. De tidligere redaktørene trekker da også frem Magnus Aarbakkes redaktørvirksomhet fungerte som en slags forskerutdanning før dette ble formalisert.¹⁹

Selv om Magnus bodde den aller største delen av sitt liv i Oslo-området, er det neppe noen tvil om at vestlendingen satt dypt i ham. Familien forteller at han var sterkt knyttet til Årbakka, der han var født og oppvokst. Han overtok gården på odel, og den er fortsatt i familiens eie; i alle år har den vært familiens feriested. Familien forteller også han viste en mer sosial side ved seg selv når han var på Årbakka, enn i hverdagen i Asker. Han kunne sitte i timevis i nærbutikken og mimre med gamle kjente.

Med denne bakgrunnen kunne man tenkt seg at Magnus overveide å flytte til Universitetet i Bergen. Det gjorde han jo ikke, og jeg vet ikke om han seriøst overveide det noen gang.

Magnus var svært beskjeden på egne vegne. Carsten Smith skriver om «en personlig beskjedenhet ... som ikke sto i noe forhold til hans klokskap og kunnskaper.»²⁰ Det ga seg bl.a. utslag i at han fraba seg markering da han forlot fakultetet og ikke minst at han fraba seg en seremoni i plenumsmøte i Høyesterett som var vanlig når en dommer gikk av fra sin stilling.²¹ Samtidig hadde han sans for spissformuleringer og provoserende utsagn, alltid i elskverdige former. Fordi han ellers var så beskjeden, kunne slike innspill virke ekstra sterkt og tankevekkende.

Carsten Smith refererer en ikke navngitt kollega i Høyesterett som ved Magnus Aarbakkes avgang fra Høyesterett, formulerte denne treffende karakteristikken, som elegant kombinerer hans faglige og personlige egenskaper:

¹⁷ Årgangene fra og med 1974 til og med 2001. I årene 1974–1999 sammen med Birger Stuevold Lassen, og årene 1997–2001 sammen med Viggo Hagstrøm.

¹⁸ Birger Stuevold Lassen og Viggo Hagstrøm: Losen er gått fra borde, i Tidsskrift for rettsvitenskap 2001 s. 3.

¹⁹ Stuevold Lassen og Hagstrøm op.cit. s. 4.

²⁰ Carsten Smith op.cit. s. 6.

²¹ Carsten Smith op.cit. s. 7.

«Store juridiske kunnskaper foret gjennom en sjelden juridisk fantasi har gitt ham en skaperkraft av ypperste merke. Innfallsvinkelen er et juridisk skråblikk med overraskende innsyn – et skråblikk som gjenspeiles i hans fysiske gestalt, der han tar seg frem med hodet litt skrått nedoverbøyd mot livets og vestlandsværets utfordringer.»²²

Vi lyser fred over Magnus Aarbakkes minne.

²² Carsten Smith op.cit. s. 13.